

Sex & Crime

Nils Johan Stoa

Kjødet lyst

Fortellinger om synd og straff. 227 s, ill.

Oslo: Cappelen Damm, 2010. Pris NOK 379

ISBN 978-82-02-32201-4

Forfatteren Nils Johan Stoa (f. 1951) er historiker og leder ved Statsarkivet i Kongsberg. Han har tidligere skrevet boken *Våre røtter* (1992), en nødvendighet for slektsgranskere, og *Lokalhis-*

toriske kilder (1993). Etter denne faghistoriske produksjonen har han gått over til å beskrive de dystre sidene av Norges fortid. I *hine hårde dage* (2003) inneholder et lite potpurri av eldre norske kriminalsaker av varierende natur.

I *Kjødet lyst* beskriver han 24 eldre norske kriminalsaker, med en felles rød tråd: Forbrytelsens årsak er kjønnsdrift. Boken er delt opp tematisk i seks deler. Første del refererer to saker: en med dyreseks, den såkalte crimen bestialitatis, som var en ganske vanlig affære den gang; den andre er en pussig raritet, saken mot «Jens Andersen» som hadde giftet seg med en kvinne, selv om det viste seg ved en senere kroppsvisitasjon at «han» var kvinne selv også og egentlig het Mari.

Andre del gjengir to incestsaker, tredje del omhandler en bigamist, og fjerde del skildrer fire forskjellige barnedrapssaker. I femte del kommer sjalusidrapene frem, sammen med menn som myrder sine gravide kjærester, mens sjette del beskriver mord på ektefeller. Det siste kapitlet om «profeten» Ole Sørflaten, som under en religiøs vekkelse fikk tilfredsstilt sin satyriasis i Valdres, er ett av bokens mest interessante. Her ser vi tydelig hvordan den menneskelige natur, så vel som den menneskelige tåpelighet, er uforandret fra da til nå.

Stoa ser ut til å ha hatt to forskjellige mål for øyet da han plukket ut de beskrevne kriminalsakene fra den enorme mengden stoff han har hatt til rådighet. Dels er de bestemt av hvor illustrative de har vært for tidens rettspraksis, alternativt om de har vært med på å endre denne rettspraksisen. I så måte har han gjort et skjønnsomt utvalg. Her veksler noen av de mer spektakulære kriminalsakene – mordet i Lisbeth-tjern og gift-drapet på Jektvik – med noen av de mer anonyme og til dels banale forseelsene som ikke ville ha nådd førstesidene i avisene i dag en gang.

Kjødet lyst er en lettlest bok som åpner en dør til vår fortid og gir oss noen spennende gløtt inn i denne. En av statsarkivarens

fornemste oppgaver er vel nettopp å friste publikum til å studere sin egen fortid. Lesbarheten må nødvendigvis gå på bekostning av grundigheten. Det er ingen kronologisk rekkefølge i sakene, kasus fra 1600-tallet veksler med kasus fra sent 1800-tall og tilbake igjen. For Stoa er det den tematiske sammenhengen som er den viktigste, ikke den tidsmessige. De gangene han forsøker å trekke lange tråder, har han holdt seg til den juridiske utviklingen. Noen dyptgående psykologisk eller kriminologisk analyse har han ikke forsøkt seg på. Vi ser imidlertid også noen små glimt av normativ historisk skriving. Forfatteren tillater seg noen uakademiske ordvalg, som når Christian Vs norske lov kalles «nordisk sharia». Andre ganger virker det som om han har synspunkter på forbryteren og forbrytelsen som han dekker bak spørsmålsteget: «Er det slik at forbryteren er ute av stand til å angre før disse sperrene er borte, før han har tilstått?». Dette gir boken et mer personlig preg enn mye annen historieskriving og er med på å øke lesbarheten, men på bekostning av den tilsynelatende objektiviteten som noen trekker frem som et vitenskapsteoretisk ideal.

Man kan av og til være uenig i forfatterens konklusjoner. Stoa hevder bl.a. at barns rettsvern har vært økende gjennom de siste hundreårene. Det er vel forhold som tyder på det stikk motsatte. Han beskriver selv hvordan barnemordere gradvis fikk lavere straff opp igjennom 1700- og 1800-tallet. Den samme utviklingen har også barneskjendere gjennomgått. Så sent som i 1780 henrettet man den siste incestuøse far. Stoa kommer også med en antydning – riktignok i spørsmåls form – om at Hans Skreksrudhagen var offer for et justismord etter tortur; en påstand han ikke forsøker å dokumentere.

Faghistorikeren i ham viser seg tydelig i kapitlet *Kilder og litteratur*, med grundige kildeanvisninger til hvert eneste kapittel og hver sak.

Boken er rikt illustrert. Fargefotografier av åsteder og rettersteder er interessante. Andre av illustrasjonene er vel mer perifere i forhold til hva som skildres, f.eks. illustrerer han historien om Lars som hadde samleie med hesten sin i 1729, med Harald Kihles maleri *Hakadal* fra 1957.

Kombinasjonen sex og kriminalitet er og har alltid vært en sikker vinner hos det lesende publikum. Det spesielle her er at det ikke bare er sosialpornografi, men også noe å lære. For den som er interessert i skjæringspunktet mellom sosialmedisin, seksualitet og kriminalitet, er dette en nyttig utgivelse, og for den som ikke har slike interesser, vil denne boken kunne vekke dem.

Torgim Sørnes

Kvinneklinikken

Akershus universitetssykehus

Annerledestenkerne

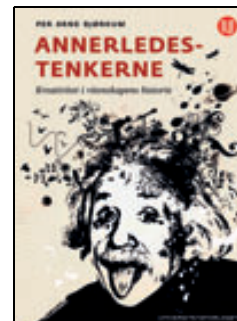
Per Arne Bjørkum

Annerledestenkerne

Kreativitet i vitenskapens historie. 3. utg. 420 s.

Oslo: Universitetsforlaget, 2009. Pris NOK 449

ISBN 978-82-15-01536-1

Per Arne Bjørkum presenterer en anekdotisk fremstilling av vitenskapshistorie og vitenskapsteori beregnet på «alle som er interessert i en grundigere forståelse av forskningens vesen».

Det er altså ikke en

lærebok i vanlig forstand i de to disiplinene, men forfatteren, som er dekanus ved Det teknisk-naturvitenskapelige fakultetet ved Universitetet i Stavanger, håper at leseren har «fått en noe bedre forståelse for hvordan ny kunnskap oppstår, og at den uenigheten som dagens naturforskere demonstrerer, er slik den alltid har vært».

Det er vanskelig ikke å bli imponert av den omfattende lesningen og den arbeidsinnsatsen som må ligge bak dette verket – 400 tettekrete sider, for en stor del med liten fontstørrelse og uten et eneste bilde eller figur. Per Egil Hegge, som har anmeldt en tidligere utgave, skriver at «denne boken er et storverk, intet mindre». Likevel er min vurdering sterkt ambivalent. Forfatteren presenterer et meget stort antall illustrerende eksempler fra naturvitenskapens historie. Hovedmengden av eksemplene er fra fysiske disipliner og fra de nærliggende delene av matematikk og kjemi, men biologi og medisin er også representert. Eksemplene er for en stor del interessante. Disse delene anbefaler jeg for lesere som har en viss bakgrunn i naturvitenskap fra videregående skole.

Det er når forfatteren forsøker å generalisere fra eksemplene, at jeg får store problemer med deler av teksten. Hans viktigste vitenskapsteoretiske referanser ser ut til å være Thomas S. Kuhn (1) og Karl Popper (2), men det er særlig når Bjørkum generaliserer utover de synspunktene han kan finne støtte for hos Kuhn og Popper, at han ofte blir uklar og i enkelte tilfeller direkte misvisende. Et eksempel på det siste er kapitlet 2.1 *Hypoteser, lover og teorier og modeller* (s. 210). Her hevder han at en hypotese er et utsagn om en konkret situasjon eller et konkret tilfelle, dvs. noe som ikke vil gjenta seg, mens teorier uttaler seg, basert på lover, om fenomener som har generell gyldighet. Dette svarer ikke til vanlig språkbruk i vitenskapsteori, og er heller ikke noen fruktbar eksplikasjon av de to termene. Ifølge den vanlige (og fruktbare) bruken av termen hypotese kan en hypotese

være en antakelse om et enkeltfenomen, men også en antakelse om lovmessige sammenhenger. Hele den moderne fremstillingen av den hypotetisk-deduktive metoden i naturvitenskapene bygger på denne bruken av termene. Termen teori brukes dessverre på to forskjellige måter i vitenskapelig (og vitenskapsfilosofisk) litteratur. Dels brukes termen synonymt med hypotese. En av de mer kjente spissformuleringene til molekylærbiologen Sydney Brenner (f. 1927) illustrerer denne bruken: «Theories should be treated like mistresses. One should never fall in love with them, and they should be discarded when the pleasure they provide is over.» Utsagnet har samme innhold og er like underholdende om termen «theories» erstattes av «hypotheses» i dette utsagnet. Dels brukes termen teori om et omfattende system av lovmessige sammenhenger, som enten kan være satt frem som en hypotese for å undersøke hvilke fenomener og observasjoner som kan forklares fra teorien, og hvilke fremtidige observasjoner som kan forutsies, eller teorien kan være et etablert og empirisk godt begrunnet system av lovmessige sammenhenger. I 1905 var Einsteins spesielle relativitetsteori et eksempel på den første typen, mens den kinetiske gasteorien i dag er et eksempel på en empirisk godt begrunnet teori.

Et kapittel (2.3, s. 278–95) gir etter mitt syn en helt misvisende fremstilling av *Den statistiske metoden i teoribygging og bruken av datateknologi*. I dette kapitlet finner jeg flere utsagn som best kan karakteriseres som vås: «Den statistiske måten å jobbe på kan i følge sin natur aldri føre til en teori som gjør seg uavhengig av (de mange) eksemplene. Statistiske relasjoner er relasjoner mellom eksempler, ikke mellom rene fenomener, slik tilfellet er i lover og teorier» og «Statistiske hypoteser om naturen kan bare brukes hvis man kjenner til de eksemplene (i tid og rom) fra fortiden som hypotesen bygger på, fordi hypotesen bare er gyldig for det datasettet den er etablert på.» For å være litt brutal: Det virker som Bjørkum er helt opphengt i det snart 200 år gamle årsaksbegrepet til Laplace («fullstendig årsak»), som fortsatt kan være fruktbart i fysiske disipliner, men som absolutt ikke er det i andre naturvitenskapelige disipliner. Videre gir boken et sterkt inntrykk av at Bjørkum egentlig ikke har skjønt hovedideene bak den hypotetisk-deduktive metoden slik den brukes i naturvitenskapelige fag.

Jeg anbefaler absolutt ikke boken for lesere som ønsker en innføring i moderne vitenskapsteori og vitenskapsfilosofi. For slike lesere finnes det gode bøker både på norsk og fremfor alt på engelsk.

Lars Walløe

Avdeling for fysiologi
Universitetet i Oslo

Litteratur

1. Kuhn, T. *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1962.
2. Popper, K. *The Logic of Scientific Discovery*. London: Routledge, 1959.

Det hvite snitt

Jesper Vaczy Kragh

Det hvite snit

Psykokirurgi og dansk psykiatri 1922–1983. 475 s, tab, ill. Odense: Syddanske universitetsforlag, 2010. Pris DKK 398 ISBN 978-87-7674-403-8

Det hvite snit er en bok om lobotomi i Danmark. Forfatteren er historiker og har gått gjennom danske arkiver og et stort antall journaler fra danske «sindssygehospitaller». Han finner at mer enn 4 500 pasienter fikk

psykokirurgisk behandling frem til 1983, derav mer enn 4 000 lobotomi, dvs. at nervebanene fra frontallappene til sentrale hjerneområder ble skåret over med grove og dårlig funderte metoder. Dette er, skriver han, relativt sett et høyere antall enn i noe annet land. Er det noe spesielt med Danmark?

Den hjernekirurgiske tradisjonen settes i sammenheng med utviklingen og bruken av malariabehandling, insulinkomabehandling, cardiazolsjokk og elektroshokk. Hver av disse metodene blir grundig beskrevet i egne kapitler. Det utviklet seg ifølge forfatteren en somatisk, medisinsk tradisjon som viste til positive resultater, mens asylene ellers kunne ses som demoraliserte oppsamlingsplasser for samfunnets sykeste. I 1935 injiserte portugiseren Egas Moniz (1874–1955) og hans medhjelper, kirurgen Almeida Lima (1903–85), absolutt alkohol sentralt i frontallappene til en 63-årig portugisisk kvinne fra et psykiatrisk sykehus. I de påfølgende månedene ble pasienten beskrevet som roligere, noe Moniz oppfattet som helbredelse. Samme år ble enkle kirurgiske inngrep prøvd ut – og lobotomiens grunnlag var utformet. Flere alvorlige bivirkninger viste seg nokså raskt. Disse ble i hovedsak oversett. Resultatet var, foruten at Moniz i 1949 fikk Nobelprisen i medisin, at 60 000–80 000 individer verden rundt ble lobotomert, derav altså 4 000 i Danmark.

Forfatteren analyserer utviklingen med særlig søkelys på Danmark. Han har satt seg inn i hva danske overleger har sagt og skrevet, og han har gått gjennom arkivene

i Direktoratet for Statens Sindssygehospitaller og lest saksfremstillinger og referater. Mot denne bakgrunnen drøfter han indikasjonsstillingen og ledende psykiaters tankegang. Psykiaterne kom, skriver han, med de fysiske metodene inn i det gode medisinske selskap karakteristisk for tiden før og særlig etter den annen verdenskrig. Lobotomien ble en del av utbyggingen og moderniseringen av dansk psykiatri. Sterke systemiske krefter og gode intensjoner førte til at man overså alvorlige skader og følgetilstander langt ut over det rimelige.

Den som er interessert i dansk psykiatris historie, vil finne en velskrevet kilde til forståelse, forundring og forargelse. Imidlertid var det neppe noe spesielt med dansk psykiatri. De samme kreftene og de samme argumentene preget i denne tiden norsk psykiatri (1, 2). Dette er viktig fordi også dagens psykiatri møter sterke krav om å løse vanskelige problemer med små midler. Lobotomiperioden bør lære oss hvor farlig det kan være å trekke vidtgående konklusjoner på grunnlag av få kasus med kort oppfølgingstid. Adekvat empirisk grunnlag og etisk refleksjon må være sentrale premisser for veivalgene fremover.

Helge Waal

Seksjon for kliniske rusmiddelproblemer
Det medisinske fakultet
Universitetet i Oslo

Litteratur

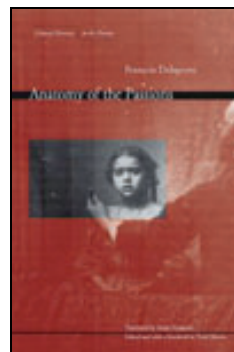
1. Norges offentlige utredninger. Utredning om lobotomi. NOU 1992: 25. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Seksjon statens trykning, 1992.
2. Kringlen E. *Norsk psykiatri gjennom tidene*. Oslo: Damm, 2007.

Å tolke følelsenes alfabet

François Delaporte

Anatomy of the passions

224 s, ill. Palo Alto, CA: Stanford University Press, 2008. Pris USD 65 ISBN 978-0-8047-5850-5

For medisinerne er Guillaume-Benjamin Duchenne de Boulogne (1806–75) godt kjent, først og fremst fordi navnet hans knyttes til den fryktede muskelsykdommen Duchennes muskeldystrofi. Denne sykdommen vet

medisinerne mer om enn om andre sjeldne sykdommer, kanskje først og fremst fordi sykdommens arvegang egner seg så godt til å illustrere generelle poenger i den menneskelige genetikken.